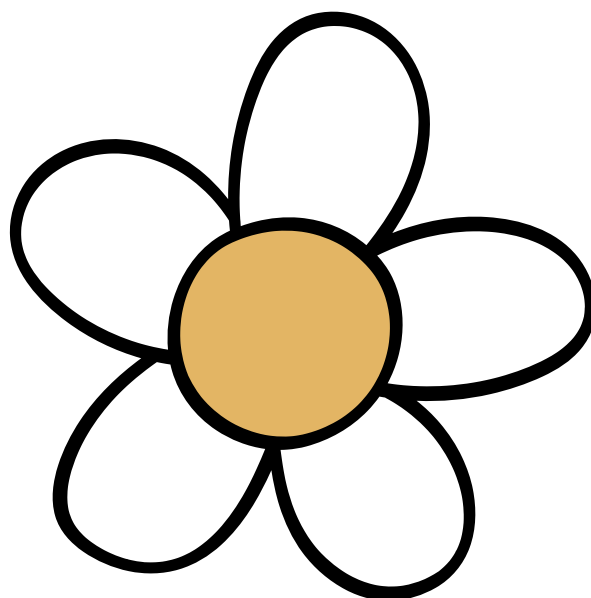

palabre

Mit køn er et fængsel

Blomster & Barrikader

Mit køn er et fængsel. Af et fængsel at være er det faktisk ikke så slemt: mit bur er polstret med vaner og forventninger. Forventningerne falder mig ikke naturligt — og har aldrig gjort det — men min evne til at opfylde dem er stor. Til tider er jeg endda glad for det fællesskab, som denne evne giver adgang til. Den maskuline socialiseringsform er (formodentlig for alle) tom og inautentisk, men den lader mig omgås andre uden alt det, der ofte er svært: autentisk selv-udtrykkelse¹ uden frygt for sociale repressalier.

Jeg har lært at gøre mig det mageligt her i mit personlige helvede. På gode dage mærker jeg knap tremmerne, fordi den tomme og inautentiske socialiseringsform kræver ingen indsats — og netop indsatsløsheden gør den bedøvende. Alligevel er det et fængsel. For selvom tremmerne er fløjlsklædte, indskrænker de mit råderum. De beslutninger, der allerede er taget om mig — før jeg tog mine første skridt — udstikker grænsen for min færd. Kønnen dikterer, hvordan jeg *bør* klæde mig, tale og endda drømme. Det er en social forudbestemmelse, som både giver mig et veldefineret sted at stå og låser døren til en ukendt frihed uden for murerne. En

¹Ingen sådan ting er naturligvis mulig, og mit behov derfor er åbenlyst patologisk. Behovet bliver dog ikke mindre af at være umuligt. Jeg føler, med andre ord, en falsk mangel på autenticitet i mine maskuline sociale relationer.

eksistens, hvor jeg kunne være noget andet, noget mere, end blot *mand*.

At kalde mit køn for et fængsel lyder dramatisk. Jeg kunne have det meget værre; mange ville sige, at mit partikulære køn giver mig visse fordele² eller i det mindste klare retningslinjer at følge. Men netop dér ligger fængslets snedighed: Reglerne bliver så indgroede, at vi til sidst selv håndhæver dem. Vi bliver vores egne fængselsvogtere. Vi tager normerne på os som vores *egne* ønsker. *Jeg er jo bare mig selv*, siger vi, mens vi følger manuskripter skrevet længe før vi blev født. Og skulle vi glemme dem, minder vi *selv* hinanden om dem — i løftede øjenbryn, rettesættelser, undertiden vold, når nogen træder for langt ved siden af. Kønnen føles *naturligt*, netop fordi det sociale fængsel hele tiden genbekræftes: Normerne gentages dag efter dag, i medier, i sprog, i blikke på gaden. Alt sammen fortæller os: Sådan her skal en rigtig mand eller kvinde være; sådan skal et rigtigt *menneske* være.

Alligevel ulmer der en uro. En fornemmelse af, at den identitet vi har arvet, ikke dækker hvem vi er eller kunne være. Når vi presser mod tremmerne — klæder os eller

²Det føles meningsløst at kvantificere den marginalisering, vi alle oplever på baggrund af vores socialiserede køn. Der skal dog ikke herske tvivl om, at forholdene i kvindefængslerne er værre.

opfører os “forkert”, elsker dem vi “ikke burde” elske, nægter at leve i vores tildelte kønsrolle — bliver tremmerne pludselig håndgribelige. *Mit køn er et fængsel*, og jeg mærker det især, når jeg prøver at slippe ud.

“That jail made us unwell. I came out a different kid, you know what I mean? I lost everything through yous, right? Yous just won’t leave us alone, right? So at the end of the day, yous killed me and him before that trigger was ever pulled.”

“I’m not on the run, I will keep killing police until I am dead.”³

³Citaterne er fra et tlf. opkald Raoul Moat lavede til politiet, mens han var på en seks-døgns flugt fra samme. I juli 2010 skød Moat sin tidligere kærestes nye partner, sårede hende samt to politibetjente og tog efter seks døgns flugt sit eget liv. Sagen om Raoul Moat fungerer i denne sammenhæng som et ekstremt eksempel på, hvordan tabet af socialt sanktioneret maskulinitet kan omsættes til destruktiv vold. Hans handlinger demonstrerer, at hegemonisk maskulinitet ikke blot er ydre normer, men et indre pligtforhold: Når den opleves truet, kan den fremkalde et performativt forsvar af selvet, der paradoksalt forstærker det system, man forsøger at undslippe. Moat bliver derved prototypen på fangen, som identificerer sig så stærkt med fængslets regler, at hans flugtforsøg blot reproducerer strukturen i et nyt terræn. Uden at rette våbnet mod den indre vogter – den internaliserede norm – vil enhver fysisk undvigelse derfor ende som en radikal, men forfejlet loyalitet mod selve fængslet.

Her møder vi begrænsningen i fængselsmetaforen. En oplagt konklusion kunne være *fangeflugt*: at modstanden mod kønnet bliver en *personlig* mission om at flygte, snarere end en *social* mission om at ophæve selve fængslet som struktur. Men fængslet er ikke et afgrænset rum, den enkelte blot kan stikke af fra, hvis vedkommende har viljen. Fængslet er totaliteten af samtidens samfundsstrukturer, og kun en fælles ophævelse af denne *totalitet* kan sætte både individet og samfundet fri.

Fængslet skal brændes til jorden, men først når vi vender pistolen mod den indre vagt — den stemme i os, som patruljerer normernes gange — kan murene ryste.

Køn som social form

“Man fødes ikke som kvinde – man bliver det,” skrev Simone de Beauvoir i 1949. Hendes afgørende pointe var ikke blot, at køn er socialt konstrueret, men at den binære konstruktion er hierarkisk: manden figurerer som det universelle subjekt og målestok for menneskelighed, mens kvinden defineres som det partikulære Andet. Dermed er selve fundamentet for kønnet som social form asymmetrisk; at være kvinde betyder at eksistere i relation til – og i en latent underordning af – manden. Monique Wittig radikaliserede dette forhold, da hun hævdede, at “det er undertrykkelsen, der skaber

kønnene, ikke omvendt”. Pointen er, at den sociale relation former kønnene på en måde, hvor det feminine historisk er blevet konstitueret som mindreværdigt.

Denne asymmetri betyder, at mænd og kvinder ikke oplever kønnets fængsel på lige vilkår. Den maskuline rolle fungerer som norm og bærer privilegier: autoritet, højere løn, mindre risiko for kønsbundet vold. Den feminine rolle forbindes derimod med lydighed, omsorgsforpligtelse og – når den udfordres – hyppige sanktioner. Judith Butler har beskrevet køn som performance, men selv denne performance er hierarkisk struktureret: De handlinger, som udgør maskulinitet, belønnes oftere end dem, der udgør femininitet. Derfor er “flugtforsøg” også ulige farlige: en mand, der “går nedad” i hierarkiet (f.eks. ved at iføre sig kjole), mødes ofte med større repressalier end en kvinde, der “klatrer op” (men dog stadig risikerer sanktioner for at virke for maskulin). Som transfeministen Julia Serano bemærker, er den hårdeste vold ofte rettet mod dem, der udtrykker femininitet i en krop, der læses som mandlig – et fænomen hun kalder transmisogyni.

Hvis køn primært er en social form, hvori består da dets *materielle* virkelighed? Selvom kønsroller ikke stammer fra biologi alene, bliver de virkeliggjort i vores institutioner og kroppe. Fra barnsben opdrages vi gennem

familie, skole, medier og jævnaldrende til at indtage en bestemt plads. Piger opmuntres måske til omsorg og følsomhed, drenge til styrke og konkurrence. Disse internaliserede dispositioner fører os ind i forskellige *funktioner* i samfundet. Kønnen "natur" bliver således en selvopfyldende profeti: Fordi kvinder i generationer er blevet tildelt rollen som omsorgsgivere, synes omsorg at falde dem naturligt – og derfor bliver de ved med at udføre den, ofte uden for lønarbejdet. Mænd derimod forventes at søge ud i det offentlige, produktive liv, og deres arbejde belønnes med løn og status. Sådan gentages og forstærkes kønsdelingen.

Men denne proces er alt andet end harmonisk. Kønnen må hele tiden forsvares og gen-naturaliseres, for i bund og grund er det et ydre påbud, ikke en indre nødvendighed. Som det queer-feministiske kollektiv Bædan beskriver det:

“Gender is of course something outside of ourselves which imprisons us [...] The faggot heretics, witches, and gay rioters show us that domesticated gender has always been experienced as an external constraint. This is exactly why it must be constantly re-naturalized and re-imposed.”⁴

Historisk ser vi dette i den vedholdende vold og disciplinering, der rammer dem, som afviger fra normerne. *Heksen*, en figur fra feudalismens afslutning, blev brændt på bålet – ofte uafhængige kvinder, enlige eller kloge koner, der faldt uden for patriarkatets påbud. Deres skæbne var et blodigt eksempel til skræk og advarsel. I vor tid ser vi hvorledes transkvinder, feminine mænd eller maskuline kvinder udsættes for hadforbrydelser og social fordømmelse. At kønnet fungerer, fordrer at dets *fanger* jævnligt disciplineres. Alligevel viser historien også, at fangenskab aldrig accepteres lydigt: "*Faggot heretics, witches, and gay rioters*" har gennem tiderne gjort oprør mod deres tildelte køn og seksualitet. Hver gang kønnet opleves som for stramt et fængsel, opstår der modstand. Disse revolter, små som store, peger frem mod muligheden for kønnets ophævelse. For at begribe, hvad det indebærer, må vi forstå kønnets forbindelse til de materielle og økonomiske strukturer – især kapitalismen.

⁴Bædan-kollektivet, "Against the Gendered Nightmare: Fragments on Domestication," i *Bædan 2: A Queer Journal of Heresy* (Oakland: Contagion Press / Little Black Cart, 2014), s. 119

Køn og kapitalistisk reproduktion

Kønsformens nuværende udformning er uløseligt knyttet til den kapitalistiske samfundsorden. Silvia Federici har i sit værk *Caliban and the Witch* beskrevet, hvordan kapitalismens fødsel i 1500-1600-tallet var betinget af en voldsom omformning af kønsrelationerne. Feudalismens opløsning og fremvæksten af moderne kapitalisme gik hånd i hånd med brutale heksejagter og nye moralske regime, der skulle tæmme især kvindekroppen. Kvinder blev forvist fra mange af de produktive fællesskaber og håndværk, de tidligere havde deltaget i, og blev i stedet indespærret i den nyopfundne rolle som *husmor*. Som Federici viser, var konsolideringen af det kapitalistiske system afhængig af kvinders underkastelse: Den ulønnede arbejdsydelse fra kvinder i hjemmet – madlavning, børnepasning, pleje, husholdning – blev en usynlig forudsætning for den “offentlige” økonomi. Kvindernes kroppe blev reduceret til “maskiner til produktion af nye arbejdere”; deres liv gjort til rugekasser for den fremtidige arbejdsstyrke. Samtidig blev deres eget arbejde devalueret: fordi det ikke skabte varer til markedet, blev det ikke anset som *rigtigt* arbejde. Denne adskillelse mellem en produktiv sfære (lønarbejde, primært for mænd) og en reproduktiv sfære (hjemmet,

tilskrevet kvinder) er et fundamentalt træk ved kapitalismen.

Karl Marx og Friedrich Engels forstod i et vist omfang denne sammenhæng. I *Det Kommunistiske Manifest* krævede de "ophævelse af familien!". De så den borgerlige kernefamilie – med dens patriarkalske faderfigur, arvebaserede monogami og husmoderrolle – som et produkt af privatejendommens og kapitalens logik. Familien i borgerskabet var dybest set en *økonomisk enhed*, baseret på arv og på kvindens afhængighed af mandens ejendom og løn. Marx og Engels bemærkede, at blandt proletariatet var den traditionelle familie allerede under opløsning: nødvendigheden af at overleve tvang arbejderkvinder ud på fabrikkerne, mens børn blev forsømt eller solgt som arbejdskraft; prostitution og elendighed underminerede det hjemlige ideal. Deres pointe var: Når kapitalen forsvinder, vil den borgerlige familieform også "forsvinde af sig selv". Dette var en tidlig erkendelse af, at *kønnets ordening* – som centreret i familien – ikke kan overleve et opgør med det økonomiske system, der ophøjede den.

Senere marxistiske feminister har bygget videre på denne analyse. I 1970'erne argumenterede materialistiske feminister som Christine Delphy for, at husarbejdet udgjorde en særskilt *produktionsmåde*, hvor mænd som

gruppe udbyttede kvinder som gruppe. Den “patriarkalske udbytning” i hjemmet blev her set som parallel til kapitalens udbytning af arbejdere. Teoretikere inden for kommuniseringsteorien, såsom den franske gruppe *Théorie Communiste* (TC), kritiserer imidlertid denne opdeling. For dem er det misvisende at betragte kønsundertrykkelsen som en *separat* sfære løsrevet fra kapitalismen – tværtimod er den en integreret del af kapitalens samlede udbytning. TC peger på, at kapitalismen kun kan fungere, fordi den trækker på et enormt fundament af ulønnet arbejde udført primært af kvinder. Mændenes lønarbejde, som skaber merværdi for kapitalen, er bygget på kvinders skjulte omsorgs- og reproduktionsarbejde. Dette ulønnede arbejde tilfalder kvinder netop *fordi* de er konstitueret som “kvinder” i det sociale – dvs. som afhængige, tilhørende hjemmet, udelukket fra den værdi-producerende sfære. Køn og klasse er dermed uløseligt sammenvævet: Kønnen er den *særlige form*, hvori en del af arbejderklassen (kvinder) underlægges en anden del (mænd) *inden for* rammerne af kapitalens behov.

Hvad betyder det konkret? Det betyder, at det at være *kvinde* under kapitalismen historisk har indebåret at være nogen, hvis person og tid bliver approprieret – af en ægtemand, en familie, en hel social struktur – for at udføre ubetalt arbejde. Selvom husligt arbejde og

børneopdragelse ikke skaber værdi (i Marx's forstand, der kræver produktion af varer til markedet), så øger det mængden af merværdi kapitalen kan tilegne sig. Når fabriksejeren betaler en mandlig arbejder en løn, er denne løn sat lavere end værdien af det, manden faktisk forbruger. For man antager, at hans kone derhjemme "gratis" vil lave maden, vaske tøjet, opfostre børnene og i det hele taget sikre mandens arbejdskraft er restitueret og at kommende generationer af arbejdere vokser op. Den del af arbejdstiden, som kvinden bidrager med i hjemmet, er usynlig i regnskabet – men helt afgørende. Som TC skriver: "Domestic labor does not create value, but it increases the surplus value captured by the capitalist". Kvindens arbejde i hjemmet gør at kapitalen slipper for at betale den fulde pris for at *vedligeholde* arbejdskraften. Uden dette skjulte tilskud af gratis ydelser ville profitten indskrænkes drastisk.

Kønnetts sociale form viser sig altså at have en meget konkret materiel funktion: At sikre arbejdskraftens *reproduktion* på billiggørlig vis. "Reproduktion" skal her forstås dobbelt: både den daglige reproduktion (at arbejderne får mad, hvile, omsorg så de kan arbejde igen næste dag) og den generationelle reproduktion (at nye arbejdere fødes og opfostres). Begge dele har traditionelt hvilet på kvinders skuldre. Dermed er kvinders underordning – i familien, i lovgivningen, i lønhierar-

kiet – ikke et tilfældigt levn, men en nøglemekanisme i kapitalens samlede maskineri. Kapitalen *kræver* en befolkning af velordnet arbejdskraft og *forudsætter* de kønnede hierarkier for at levere denne vare (arbejdskraften) tilstrækkeligt billigt. Kønnen arbejde er således ikke bare en personlig sag eller en kulturel tradition, men et økonomisk anliggende.

Denne sammenhæng mellem kapital og køn betyder også, at kønnen konstant er en kilde til modstand og krise. Kvinder, der nægter deres tildelte rolle – ved at afvise ægteskab eller moderskab, ved at kræve løn for husarbejde eller ved at organisere sig fagligt – har historisk skabt panik hos magthaverne. Et eksempel er *Wages for Housework*-kampagnen i 1970'erne, hvor feminister krævede løn for det usynlige arbejde i hjemmet for at synliggøre dets udbytning. Kapitalen reagerer ambivalent: På den ene side integrerer den flere kvinder i lønarbejde (i dag er kvinder en stor del af den formelle arbejdsstyrke globalt), på den anden side fastholdes forventningen om, at de stadig udfører hovedparten af omsorgs- og husarbejdet ved siden af. Resultatet er en "dobbelt byrde" for mange kvinder: udbytning både på jobbet og i hjemmet. Denne modsætning er latent ustabil. Den kapitalistiske udvikling selv har nogle gange undergravet kønsarbejdsdelingen – fx da man under industrialiseringen hev kvinder og børn ind i fabrikker-

ne for profit, eller når modernisering uddanner kvinder og giver dem nye muligheder. Men systemet *tilpasser* sig, finder nye måder at genetablere kønnede skel (fx ved at kanalisere kvinder ind i lavtlønnede omsorgsfag, eller ved at idealisere en “rigtig kvinde” som både karrierekvinde *og* supermor).

Kønnet er fleksibelt, men ikke frit; det bøjer sig kun for at holde sig intakt under nye forhold. Og imens fortsætter de, der lider mest under kønnet – kvinder, queer-personer, transpersoner – med at lede efter flugtsveje ud af fængslet.

Kommunisering og ophævelsen af køn

Hvis kønnet er indlejret i kapitalismens måde at fungere på, følger det, at en virkelig frigørelse fra kønnets fængsel kun kan ske gennem et revolutionært brud med kapitalismen. Den tidligere nævnte kommuniseringsteori – som bl.a. udviklet af grupper som *Théorie Communiste* og udbredt via tidsskrifter som *Endnotes* og *SIC* – insisterer netop på dette samtidige opgør. Kommunisering betyder en revolution, der *i selve sin proces* ophæver de gamle sociale relationer, frem for at etablere en lang overgangsperiode. Det vil sige en umiddelbar afskaffelse af lønarbejde, vareform, stat og privatejendom – alt det, som reproducerer kapitalforholdet.

Men ikke nok med det: alle de indbyrdes opdelinger, som kapitalen har baseret sig på, må ligeledes opløses. Som Maya Andrea Gonzalez formulerer det:

“Since the revolution as communization must abolish all divisions within social life, it must also abolish gender relations – not because gender is inconvenient or objectionable, but because it is part of the totality of relations that daily reproduce the capitalist mode of production. Gender, too, is constitutive of capital’s central contradiction, and so gender must be torn asunder in the process of the revolution. We cannot wait until after the revolution for the gender question to be solved. Its relevance to our existence will not be transformed slowly – whether through planned obsolescence or playful deconstruction, whether as the equality of gender identities or their proliferation into a multitude of differences. On the contrary, in order to be revolution at all, communization must destroy gender *in its very course*”⁵

⁵ Maya Andrea Gonzalez, “Communization and the Abolition of Gender”, i *Communization and its Discontents: Contestation, Critique, and Contemporary Struggles*, red. Benjamin Noys (Wivenhoe/New York/Port Watson: Minor Compositions, 2011), s. 220.

En kommunistisk omvæltning, der ikke samtidig river kønnenes hierarki ned, ville slet ikke være kommunisme, hævder Gonzalez; det ville i bedste fald være en halv revolution, dømt til at fejle.

Théorie Communiste gik endda så langt som til at sige, at enhver vellykket revolutionær proces må starte med, at kvinder gør oprør mod deres tilskrevne position, således at det kapitalistiske system rammes af en *reproduktionskrise*. I stedet for at antage, at “kønsspørgsmålet” kunne udskydes, vendte TC problematikken på hovedet: Det er kvinders kollektive nej-tak til deres rolle – f.eks. ved at nægte at udføre det ulønnede arbejde, ved at fællesskabe nye livsformer – der vil underminere kapitalens fundament og gøre kommunisering mulig. Heri ligger måske en “strategi”: Forestil dig en massebevægelse, hvor millioner af kvinder globalt strejker fra alt hus- og omsorgsarbejde, nægter at finde sig i vold og patriarkat, allierer sig med radikale dele af arbejderklassen og queer/trans-personer – et sådant oprør vil lamme samfundets daglige reproduktion. Det lyder som et utopisk scenarie (fordi det *er* utopisk), men det peger på noget vigtigt: For at nå frem til et klasseløst samfund må proletariatet overvinde sin indre splittelse. Arbejderklassen er nemlig ikke én homogen masse; den er gennemkrydset af køn, race, nationalitet osv., som kapitalen ofte udnytter til at splitte os. TC

understreger, at kønsdistinktionen *i sig selv* er en central *modsatningsdynamik* i kapitalen. Den kan derfor kun opløses gennem en kommuniseringsproces, hvor denne modsætning brænder igennem og ophæves.

Det er ikke kun kommuniserings-teoretikere, der tænker i de baner. Også transfeministiske marxister og queer-teoretikere har i stigende grad argumenteret for, at kønnets afskaffelse er nøglen mod den endegyldige omvæltning. Faktisk vil de sige, at trans- og queerpersoner – som ofte oplever de mest ekstreme former for vold og marginalisering under det nuværende kønsregime – har allermest at vinde ved kønnets ophævelse. Jules Joanne Gleeson, en transmarxistisk teoretiker, bemærker at ideen om køns-ophævelse har cirkuleret siden 1970'erne i revolutionære kredse. Dengang skrev radikalfeminister som Shulamith Firestone om at bruge teknologi til at “befri” kvinder fra graviditet og dermed ophæve “kvindekønnet” som underlagt reproduktion. I dag bliver udtrykket “*ophævelse af køn*” desværre ofte misforstået eller misbragt i den offentlige debat – nogle reaktionære røster karikerer det som et angreb på biologisk virkelighed eller på individers ret til kønsidentitet. Men når vi taler om at ophæve køn, mener vi selvfølgelig ikke at udslette folks personlige egenart eller forskellighed. Det handler ikke om at tvinge alle ind i en kønsløs, androgyn ensartethed. Tværtimod handler det om nød-

vendigheden af et brud med køn som en *tvangsmæssig ordning*, der reducerer vores muligheder til to snævre bokse og hierarkiserer os derefter. Ophævelse af køn betyder et opgør med den sociale form, hvor krop og skæbne bindes sammen. Ingen længere født til at herske eller tjene på grund af deres anatomi. Ingen “naturlig” fordeling af magt, omsorg og arbejde ud fra et binært skema.

At forestille sig en verden uden køn er svært netop fordi vores fantasi også er indespærret i kønnets fængsel. Men vi kan ane konturerne: Det vil være en verden, hvor identiteter er flydende og uforskriftlige, hvor ingen økonomisk struktur tvinger os ind i bestemte roller for at sikre profit, og hvor relationer mellem mennesker ikke længere er formet af dominans og mangel. Som Gonzalez skriver, ville kommuniseringens ødelæggelse af køn “inaugurating relations between individuals defined in their singularity”⁶ fremfor som bærere af en kategori. Man kan kalde det en utopi – men den kommunistiske utopi er ikke et ingensteds, den er de kim, der allerede nu spirer i negationen af det bestående. Hver gang en transperson lever sin sandhed trods samfundets had, hver gang en arbejder insisterer på at være *bele* sit menneske frem for blot en funktion, hver gang et fællesskab

⁶Ibid.

deler omsorgen solidarisk i stedet for at lade den hvile på kvindens skuldre alene – dér ser vi glimt af fængslets mure krakelere.

Mit køn er et fængsel, men selvom fængslet måske ikke er et menneskeværk, så deltager vi *aktivt* i dets vedligehold. Fængslet kan derfor også splintres af mennesker – ikke gennem én heroisk storm, men gennem et utal af hverdagsopgør: når omsorgen kollektiviseres på en arbejdsplads, når et bofællesskab fravælger kønsroller i husarbejdet, når forældre nægter at overdrage stereotyper til deres børn.

Allerede nu forskyder sådanne praksisser balancen mellem løn, omsorg og reproduktion. De opstår ikke af idealer, men af spændinger mellem kapitalens behov for billigt, kønsspecificeret omsorgsarbejde og de samme individers konfliktfyldte bestræbelser på at udvide deres livsrum. Hver gang en sådan spænding realiseres som kollektiv handling, fremkommer et brud: en revne i den sociale form, hvor køn og arbejde hidtil har været sammenlåst. Fængslets mure forvitrer altså ikke ved moralsk overbevisning, men ved akkumulerede modsætningsforhold. Jo mere disse brud generaliseres – jo mere de gensidigt undergraver lønarbejdets og kønnets reproduktion – desto tættere kommer vi på ophævelsen af begge. Murstenene er allerede i bevægelse; udviklin-

gens retning bestemmes af den materielle dynamik, ikke af ideelle foreskrifter.